

חבל נחלתו

תוצרתם של המוכרים, שהרי מכירת הסחורה הפגומה נעשתה בטעות, ואסור לדבר לה"ר ולהסב נזק למוכרים. ולכל היותר ניתן לספר זאת לאדם ששואל ישירות, האם צריך לבדוק את הסחורה – בכ"ז כיון שלא כו"ע צייתי להלכה והחברות יודעות שיוציאו עליהן שם רע הן מעדיפות זאת. אבל לא ניתן ללקוח לקנוס את המוכר.

ולכל היותר לבית דין הותר לקנוס מוכרים מדין "מעביר על קיצתם", וכן אם חוזרים על משוגתם והלקוחות טועים וקונים מהם סחורה פגומה. אבל ודאי שכח זה ניתן רק לבי"ד ולא לכ"א וע"כ אין הלוקח יכול לקנוס את המוכר. ואם היה ביניהם חוזה עם קנס בתוכו צריך לדון בדיני אסמכתא, אבל כיון שאין זה המצב שלפנינו אין טעם לדון עליו.

שלו. אלא לנוקין – שמין כדכתיב והמת יהיה לו".

ואע"פ שבמקרה שלפנינו אין נזק רגיל אלא יש כאן מכירת חפץ בשווי נמוך ממה שקבעו, בכ"ז אין כאן גניבה או גזילה. וע"כ נראה שבדין שלפנינו המוכר צריך לשלם את נזקיו של הקונה, אבל אין הקונה יכול לדרוש יותר מנזקיו הישירים והעקיפים כתוצאה מהסחורה הפגומה.

ג. קנסות למספק סחורה מקולקלת

נראה שהמצב בימינו שחברות כביכול קונסות את עצמן ומשלמות ללקוחות שסיפקו להם סחורה פגומה בסחורה בכמות כפולה ומכופלת – עושות זאת על דעת עצמן. וסיבתן כנראה כדי שלא יוציאו שם רע על סחורתם. ואע"פ שלקונים אסור להוציא שם רע על

סימן נה

אחריות שכיר כלפי משכירו בפשיעתו ללקוחות

שמקבל השירות לא ינזק והקבלן צריך לשלם את השירות. השאלה היא האם הפועל צריך לשלם על פשיעתו למעסיקו, או שגדרי האחריות שבין הקבלן לשכירו שונים מגדרי האחריות שבין הקבלן למקבל השירות.

שאלה

אדם שכר קבלן¹ לעבודה כלשהי, הקבלן מעסיק פועלים, והפועל שעשה את השירות פשע, וכתוצאה מכך ניזק מקבל השירות או שהוא צריך לחזור על השירות שנית, ובכך ניזק הקבלן בממונו. פשוט

1. דוגמאות:

- א. מתדלק בתחנת דלק שכח לסגור היטב, או שכלל לא סגר את מכסה מיכל הדלק (מכסה ללא מפתח אולם עם נעילה מתא הנהג) המכסה אבד, נשפך מהטלטולים מעט דלק, ובעל הרכב קנה מכסה חליפי.
- ב. מתדלק מילא בנזין במקום סולר, ועתה צריך טיפולים מיוחדים ברכב להוצאתו ולמילוי סולר.
- ג. מודד של קבלן בנין טעה במדידה ועתה צריך לפרק חלק מהבנין ולבנות מחדש.

תשובה

לפני שנדון בחיוב הפועל למעסיק נעסוק בקצרה בחיובי פועל.
 א. על פועל צריך לדון משני פנים: כאדם המזיק וכשכיר העובד אצל שוכרו. כאדם המזיק דינו ככל אדם כאמור במס' בבא קמא (כו ע"א) במשנה שבסוף הפרק: "אדם מועד לעולם, בין שוגג בין מזיד, בין ער בין ישן. סימא את עין חברו, ושירב את הכלים – משלם נזק שלם". ועל כן אם הזיק חייב בנזקיו.
 ב. חיובי אדם המזיק שחייב על פשיעתו. לגבי אונס: באונס כעין גניבה פטור ובאונס כעין אבידה חייב – כ"כ הרא"ש (ב"ק פ"ג סי' א) ותוס' (ב"ק כז ע"ב ד"ה ושמואל, ב"מ פב ע"ב ד"ה וסבר). וכ"כ ב"י (ח"מ תכא, ד). לגבי פועל, על נזקיו שלא במסגרת עבודתו שלא לשם פעולותיו שנשכר להן חייב כאדם המזיק.
 ג. על פעולותיו שנשכר להן בנוסף על חיובו כאדם המזיק יש לו דין שומר שכר וחייב אף משום כך.
 מהבריתא בתוספתא (בבא קמא פ"י הכ"ט) ובירושלמי (ב"ק פ"י ה"ד) משמע שהושוו אדם המזיק ופועל. כך נאמר בה: "פועל ועני שעלו באילן ושברו את הסוכה אם עלו במקום שדרך בני אדם רגילין לעלות בו פטורין ואם לאו חייבין". ופירושה שפועל העובד באסיף פירות עבור בעל האילן, או עני האוסף שכחה ופאה פרט ועוללות (בכרם) ושברו את הסוכה עליה נשען האילן או את ענפי האילן. אם עלייתם כדרך שבנ"א עולים על האילן או הסוכה פטורים ואם לאו חייבים. והנה העני חייב משום אדם המזיק, אולם הפועל הרי עובד אצל בעה"ב ואעפ"כ חייב כעני. ולפי"ז פועל אשר עבד שלא כראוי, כגון שהשתמש בכלי

שלא כדרך עבודתו, או שעבד בניגוד להוראות בעליו - חייב בתשלומים.
 ד. נעבור עתה לשאלה המקורית: חיוב הפועל כלפי מעסיקו.
 אילו היתה כאן פעולת נזק ישירה שעשה הפועל ללקוח שלא מצד עבודתו, היה מקום לשקול שהתביעה היא כלפי הפועל ולא כלפי מעסיקו, שהרי את הנזק הוא עשה שלא מצד עבודתו. אולם בשאלה הנוכחית, נראה כי תביעת מקבל השירות היא כנגד הקבלן ולא כנגד הפועל, שהרי מקבל השירות סיכם עם הקבלן שיעשה עבורו את השירות, ולדידה לא איכפת לו אם יעשה זאת ראובן או שמעון. וכיון שפשיעת הפועל נעשתה "מטעם" עבודתו, אין כאן פעולת נזק ישירה מהפועל למקבל השירות, אלא פשיעה, וע"כ נראה שהקבלן המעסיק הוא האחראי על פשיעת הפועל והוא החייב לשלם ללקוחות.
 [יש להעיר כי הסוגיא שלפנינו שונה עקרונית מדין "שומר שמשר לשומר" (ב"מ ל"ו ע"א). שם השאלה לגבי דיני שמירה האם מותר לו למסור לשומר אחר שאינו ידוע למפקיד, והאם נפטר מחיובו כלפי הבעלים במסירתו לשומר אחר. במקרה שלפנינו ידוע לשני הצדדים כי את העבודה בפועל לא מבצע הקבלן עצמו אלא שלוחו-פועלו, וע"כ כל טיעוני הפטור והחיוב של שומר שמשר לשומר ("אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר", "את מהימנת לי בשבועה", "שואל שלא מדעת – גזלן" וכד') אינם שייכים כאן. ועיקר השאלה היא אחריות המעסיק למעשי עובדיו. הבדל עקרוני נוסף: במקרה דנן כל המעורבים בדבר לא נשכרו לשם שמירה, אלא נשכרו לשם ביצוע עבודה, השמירה היא חיוב נוסף שהטילו חכמים עליו מצד

חבל נחלתו

שהעבודה תחת ידו].

והשאלה היא, האם הפועל יכול לטעון כלפי הקבלן, טעיתי במלאכתי, וזו טעות שהיא בעצם חלק ממלאכתי וע"כ אני פטור עליה, או שהקבלן יכול לומר כשם שפשעת כלפי הלקוחות, פשעת כלפי וע"כ שלם את נזקך לי.

ה. נראה להביא ראיה מבבא מציעא (פ ע"א) במשנה: "השוכר את הפרה לחרוש בהר וחרש בבקעה, אם נשבר הקנקן – פטור. בבקעה וחרש בהר, אם נשבר הקנקן – חייב". היינו השוכר את הפרה ולא שינה או ששינה מכבד לקל (=הר לבקעה) השוכר פטור. ואם שינה מקל לכבד השוכר חייב.

ובגמרא: "היכא דלא שני בה, מאן משלם? – אמר רב פפא: דנקיט פרשא משלם. רב שישא בריה דרב אידי אמר: דנקיט מנא משלם. והלכתא: דנקיט מנא משלם. ואי דוכתא דמחזקי גונדרי – תרויהו משלמי".

המדובר בשוכר פרה ויחד עימה שוכר מבעל הפרה פועלים אשר תפקידם לחרוש עם הפרה.

ופרש רש"י:

"והיכא דלא שני – ואין לבעל הפרה לתבוע לו כלום, ואלו שהיו בפעולתו המנהיג והאוחז יחד – שכירים היו, איזה מהן פושע בשבירת הקנקן?"

היינו, אם לא שינה (או שינה מקל לקל) השוכר פטור מתשלום לבעל הפרה, אבל שכיריו שפשעו משלמים לבעל הפרה על שבירת המחרשה. וכ"כ הרמב"ם בפה"מ (ב"מ פ"ו מ"ה): "ואמרו פטור, כלומר שאין השוכר משלם לבעל הפרה, אלא הפועל שחרש והיה מחזיק את המחרשה ושברה הוא שחייב לבעל הפרה".

וכן פסק בשו"ע (ח"מ סי' שט ס"ד):

"השוכר את הפרה לחרוש בהר, וחרש בבקעה ונשבר הקנקן, והוא הכלי שחרש בו, הרי השוכר פטור ודין בעל הפרה עם האומנין שחרשו. וכן אם לא שינה על דעת הבעלים, ונשבר הקנקן, דין בעל הפרה עם האומנים. שברה לחרוש בבקעה, וחרשה בהר ונשבר הקנקן, השוכר חייב ודינו של שוכר עם האומנים..."

עולה, כי אע"פ שהשוכר פטור מתשלום לבעל הפרה, הרי שהשכירים שנשכרו עם הפרה והם עובדיו של בעל הפרה חייבים לבעל הפרה על המחרשה שנשברה בפשיעתם. ולכאורה היה מקום לטעון שיש להם חסות של המשכיר והם פטורים על פשיעות במסגרת עבודתם, בכ"ז אין הדין כן, אלא הם חייבים על פשיעתם לבעל הפרה.

בדומה לזה דברי האו"ז (ב"מ סי' קל"ה): "וכתב רבינו אבי העזרי זצ"ל: וכן הדין באדם המפקיד דבר לחבירו ונתנו לאשר על ביתו ונרקב אם פשע מחזוייב לשלם, שהיה לו להודיעו שהיה מתקלקל כמו בכאן שהיה לו להודיעו (=שהשור בהוא בקרא – ב"מ מב) שאינו אוכל. ונראה לי דהאי אם פשע טעות סופר הוא דפשיטא אם נרקבו בפשיעתו חייב לשלם דמזיק גמור הוא, אלא אפילו נרקב מעצמו הואיל ולא הודיעו חייב שזו היא פשיעתו שלא הודיעו".

מדברים אלו עולה שאין "הגנה" כלפי פועל שכיר מתביעות מעסיקו, ואם הוא הזיק ללקוחות, אע"פ שהחוב הוא של המעסיק כלפי הלקוחות, הרי המעסיק תובע את הפועל לשלם את הנזק שהזיק ללקוחותיו.

ו. אולם ניתן לומר כי מערכת היחסים שבין שלושת הגורמים שווה, והנחשב

להפחידה להבא שתזהר בזה ותשמר מלעשות היוזקות באבדון ושבירת כלים".

עולה שאע"פ שהשפחה הזיקה למעבידה בצורה ישירה בפשיעה, וא"כ נתחייבה לו בתשלומים, הוא העמידה בדין רק ע"מ להפחידה.

ח. וכן עולה מבבא מציעא (פג ע"א): "אתקין רב חייא בר יוסף בסיכרא: הני דדרו באגרא ואיתבר – נשלם פלגא. מאי טעמא – נפיש לחד וזוטר לתרי, קרוב לאונס וקרוב לפשיעה. בדיגלא – משלם כולה. רבה בר בר חנן תברו ליה הנהו שקולאי חביתא דחמרא. שקל לגלימיהו, אתו אמרו לרב. אמר ליה: הב להו גלימיהו. – אמר ליה: דינא הכי? – אמר ליה: אין: (משלי ב') למען תלך בדרך טובים. יהיב להו גלימיהו. אמרו ליה: עניי אנן, וטרחינן כולה יומא, וכפינן, ולית לן מידי. אמר ליה: זיל הב אגריהו. – אמר ליה: דינא הכי? – אמר ליה: אין, (משלי ב') וארחות צדיקים תשמר".

ופרש רש"י: "ותברו ליה שלא במקום מדרון ובפשיעה אי נמי בדיגלא". מגישתו של רב ניכר שסבר שאע"פ שהפועלים מעיקר הדין אחראים בתשלום הנזק בכ"ז מן הראוי לותר להם ובעיקר אם הם עניים. וכ"כ בשו"ת חוות יאיר (סימן קו) לגבי בעה"ב ומשרתת: "דק ע"צ המנהג רוב נשים אינם מקפידות על דבר קטן, וק"ל אין הולכים בממון אחר הרוב אם יש כמה נשים המקפידות מש"כ אם לא נמצאו מקפידים רק אחת ושתיים מעיר נראה דבטלה דעתן אצל כל אדם ולא נקרא מיעוט רק מיעוטא דמיעוטא הם ציקנין מאנשי ורדינאה ובכמה דוכתי מפלגינן בין מיעוטא למיעוטא דמעוטא ע' ר"פ האשה בתרא". וא"כ מנהג בעלי בתים לפחות לגבי

כפשיעה לגבי לוקח יחשב כפשיעה לגבי המעסיק, ואעפ"כ ישנה תקנה מיוחדת להקל על הפועל כלפי מעבידו. דוגמא לדבר דברי הרמב"ם בהלכות אישות (פכ"א ה"ט): "האשה ששברה כלים בעת שעושה מלאכותיה בתוך ביתה פטורה, ואין זה מן הדין אלא תקנה, שאם אין אתה אומר כן אין שלום בתוך הבית לעולם אלא נמצאת נזהרת ונמנעת מרוב המלאכות ונמצאת קטטה ביניהם".

והוסיף החלקת מחוקק (אבן העזר סי' פ' ס"ק כ"ט): "בעת שעשתה מלאכותיה – משמע קצת שאם שברה שלא בשעת מלאכה **חייבת**, אבל ל' הירושל' שהביא המ"מ בפכ"א מה"א ה"ו סתם האשה ששברה כלים בתוך הבית פטורה משמע אפילו שלא בשעת מלאכה". ועי' שו"ת תשב"ץ (חלק ד' טור א' סי' א) ושו"ת גינת ורדים (ח"מ כלל ג' סי' יח, יט) שחלקו על החלקת מחוקק וסברו שרק בעת שעשתה מלאכה חייבת.

ז. לגבי פועל לא מצאתי דברים בש"ס לפטור, אולם בשו"ת חוות יאיר (סי' קסט) הביא: "שעושר (אצל שעשיר) ר"פ הידוע לך בא לדין עם שפחתו שהזהיר אותה כמה פעמים שלא תגדל המדורה בתנור בית החורף ותשגיח בפרט על העץ שתניח ליבש בנקב גדול שעל פי התנור להסירו אם תרצה להרבות בחבילות ולא השגיחה ונאחזו שלהבת מתוך התנור בעצים שעל פי התנור ונשרף לו קצת כלי בית לערך ששה ר"ט ונתחייבה השפחה לשלם כי לא טענה רק ששכחה להסיר העצים ולקח התובע הפסק כתוב וחתום וכל השומעים תמחו על התובע שנשפל עם שפחתו העניה כי הוא איש מכובד ונדיב כידוע לך עד כי הדיין עצמו שאלו על זה והשיב כי חלילה לו לבקש ממנה דבר, רק

חבל נחלתו

משרתים שלעתים נשברים כליהם בידיהם לוותר על ממונם. מותר להם ובאיזה גובה נזק אין הוא מותר. וכדין התנאה בדבר שבממון יפטר הפועל מתשלום על נזקים בפשיעה. ט. והיותר טוב לגבי מקרה דידן לכתוב חוזה בין מעסיק לפועליו על מה הוא

סימן נו

תשלום לקבלן שפרטי קבלנותו לא סוכמו

שאלה

דינא דגרמי ומשום שהקבלן עשה על פיו. ומש"כ "שאם לא יפסד" וכו' בארו האחרונים שהאומן חייב להיטפל במכירת הדבר והשוכר צריך רק להשלים את נזקו. וכבר כתב הש"ך (שם ס"ק מא) שישנם מצבים שלא שייך להטיל על האומן חובת מכירה. וא"כ ה"ה לנושא דידן, שכבר עשה על פיה ודאי שאין היא יכולה לכפור בהעסקתו וחייבת בתשלומים. והשאלה הנותרת היא: כמה היא צריכה לשלם.

ב. ונראה לומר שהדין, כמו בדינים רבים מסוג זה תלוי מה הוא מנהג המדינה. היינו במקרה דנן אלו מכשירים חשמליים ומתקנים למיניהם מורכבים בדור"כ בבית משפחה בגודל כזה. וברור שאין הוא יכול לחייב אותה בנברשת יקרה, אולם פלורוסנטים, שעון שבת ומפסק פחת נראה שהוא ודאי יכול להטיל עליה. וע"כ השאלה העומדת לדיון אינה מה היתה הערכתה, אלא האם הקבלנות שעשה החשמלאי היא כמנהג הציבור או שהוא הפריז בכך.

לדוגמא, במכונות שמכניסים למוסך לתיקון כלשהו והאומן מצא שיש עוד דברים שצריך לתקן, עפ"י הבנתו, הוא מתקשר טלפונית לבעל המכונה ושואל האם לתקן ומעריך כמה יעלה התיקון. במקרה הנוכחי כיון שהיא לא קבעה מראש

תלמיד ישיבה התחתן ושכר דירה. כיון שהדירה היתה במצב מינימלי, קבעה החותנת עם חשמלאי שישפר את הדירה מבחינה חשמלית ובטיחותית. החותנת לא קבעה עם הקבלן את פרטי עבודתו. החשמלאי התקין שקעים, נברשות, שעון שבת, ממסר פחת, ועוד אביזרים.

התשלום שהוא דורש על עבודתו גבוה פי כמה וכמה ממה שהעריכה החותנת ששכרה אותו. בינתיים האברך נכנס לגור בדירה על כל שכלוליה. האם החותנת יכולה לדרוש לשלם רק לפי הערכתה, או צריכה לשלם לפי דרישת הקבלן. והאם היא יכולה לטעון: הרכבת אביזרים שאינם נצרכים – פרק אותם ולא תיטול עליהם שכר.

תשובה

א. דבר ברור שאין השוכרת יכולה לומר לקבלן: איני מעוניינת בכל עבודתך קח ולך. וכך נפסק בשו"ע (חו"מ סי' שלג ס"ח) עפ"י תשובת הרא"ש (מובאת בב"י): "אמר לאומן: עשה לי דבר פלוני ואקחנו ממך, ועשאו האומן, ואחר כך אינו רוצה לקחתו, והוא דבר שאם לא יקחנו מיד, יפסיד, חייב". והרא"ש ואחריו האחרונים הסבירו משום